

Oliy ta'lim muassasasida inklyuziv madaniyatni shakllantirish

NIZOMIY NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Maxsus pedagogika- 13.00.03

Mustaqil izlanuvchi (PhD) Sharapova Shahnoza Murotjonovna

Annotatsiya.

Tezisdagi inklyuziv madaniyatning mavjud tushunchalari tahlili, ushbu tushunchaning mualliflik ta'rifi, inklyuziv madaniyat haqida tushunchalar mazmuni keng ochib berilgan. Bundan tashqari tezisdagi oliy ta'lim muassasasida inklyuziv madaniyatning asosiy elementlari haqida ham to'xtalib o'tilgan. OTMda inklyuziv madaniyatni shakllantirish bo'yicha ishlarning asosiy yo'nalishlari va unda uchraydigan bir qancha to'siqlar, ularni bartaraf etish yo'llari : oliy o'quv yurtida inklyuziv madaniyatni shakllantirish istiqbollari, inklyuziv madaniyatni shakllantirishning tarkibiy qismlari haqida tushuntirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv madaniyat, jamoaviy madaniyat, oliy ta'lim muassasalari, individual imkoniyatlar.

Alohida ta'lim ehtiyojlari (keyingi o'rinlarda - OTM) va individual imkoniyatlar ko'pincha ta'lim oluvchilarning bir toifasi - aqliy va/yoki jismoniy imkoniyatlar bilan bog'liq. Ta'lim oluvchilarning boshqa toifasi - alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan iqtidorli shaxslar mavjud. Shunday qilib, inklyuziv ta'limning qamrovi bugungi kunda talqin qilinganidan biroz kengroq bo'lishi kerak, chunki u turli aqliy yoki jismoniy qobiliyatlarga ega bo'lgan shaxslarga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bularning barchasi shuni ko'rsatadiki, har qanday ta'lim muassasasi, shu jumladan oliy ta'lim muassasasi ham ta'lim oluvchilar tarkibiga ko'ra bir xil bo'lmasligi mumkin. Shu sababli, oliy ta'lim muassasasi doirasida inklyuziv madaniyatni shakllantirish zarur, chunki aynan oliy ta'lim muassasalari jamoat madaniy markazlari sifatida yangi tendensiyalarni belgilab beradi, ya'ni: ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish kabilar.

Inklyuziv madaniyat - bu jamiyatning rivojlanish darajasi bo'lib, u "insonlarning bir-biriga nisbatan bag'rikeng, insonparvar, xavfsiz munosabatda bo'lishida ifodalanadi, bu yerda hamkorlik g'oyalari ham nazarda tutiladi, ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini rivojlantirish rag'batlantiriladi, bu yerda qadriyat ularning har

biri umumiy yutuqlarning asosi hisoblanadi, shuningdek, barcha tomonidan qabul qilinadigan inklyuziv qadriyatlar shakllanadi."

Inklyuziv qadriyatlar me'yorlar va ideallar bu hammasi birgalikda inklyuziv madaniyatning eng muhim tarkibiy qismlaridir. Inklyuziv madaniyatning shakllanmaganligi ta'lim jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi va natijalarni sezilarli darajada pasaytiradi. Qulay ta'lim muhitini ta'minlash orqali sog'lom va alohida yordamga muhtoj bo'lgan shaxslarni o'qitish uchun mukammal sharoitlar yaratib, ko'pincha yetarlicha e'tibor berilmaydi.

Inklyuziv madaniyat turli xil ta'lim imkoniyatlari va ehtiyojlariga ega bo'lgan odamlar uchun birgalikda ta'lim olish orqali turli darajadagi yuqori sifatli ta'lim olish imkoniyati sifatida inklyuziv ta'limni tushunishga asoslanadi. Shuningdek, uni bir vaqtning o'zida tashkilot maqsadlari va inklyuziya maqsadlariga muvaffaqiyatli erishishga qaratilgan, ya'ni oliy ta'lim muassasasi maqsadlariga muvaffaqiyatli erishishga hissa qo'shadigan madaniyat sifatida ta'riflash mumkin. Ta'lim tashkiloti (ta'lim va kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirish ta'lim oluvchilar) va bir vaqtning o'zida inklyuziya muammolarini muvaffaqiyatli hal qilishga ko'maklashadigan joydir.

Ta'lim muassasasining inklyuziv madaniyati tuzilmasi ta'lim muassasasining missiyasi, qadriyatlari va faoliyat tamoyillarini o'z ichiga oladi .

Oliy o'quv yurtining vazifalariga quyidagilar kiradi:

- bo'lajak mutaxassislarning sifatli oliy kasbiy ta'limga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish;
- ilmiy tadqiqotlar o'tkazish;
- bo'lajak mutaxassislarning kasbiy mahoratini va ularning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish, shu jumladan vatanparvarlik va insonparvarlik;
- mavjud axborot resurslarini qo'llash va boshqalar.

Oliy o'quv yurtining vazifasini belgilashda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- turli aqliy yoki jismoniy qobiliyatlarga, qiziqishlarga, madaniyatlarga ega bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash orqali jamiyatni har tomonlama yuksaltirish;
- jamiyatning intellektual, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniyatining rivojlanishi;
- individual ehtiyojlardan qat'i nazar, ta'lim ehtiyojlarini qondirish xususiyatlar va h.k.

Inklyuziv madaniyatning asosini ochiqlik, inson qadr-qimmatini hurmat qilish, adolat, hamkorlik va ta'lim tizimida tizimlilik kabi tushunchalar qamrab oladi. O'quv materiallarining mavjudligi, o'qituvchilarning moslashtirishga tayyorligi, o'qitish

metodikasi, shuningdek, murabbiylik va qo'llab-quvvatlashning to'g'ri tarzda tashkillanganligi inklyuziv ta'lim muhitining samarali rivojlanishiga poydevor yaratadi. Inklyuziya oliy o'quv yurtida bu nafaqat binolarning jismoniy qulayligi yoki maxsus texnik vositalarning mavjudligi, balki butun ta'lim jarayonini qamrab oluvchi chuqurroq, tizimli yondashuvdir. Shu ma'noda, inklyuziv madaniyatni shakllantirish o'zaro ta'sir amaliyotlarini doimiy ravishda tahlil qilishni, ta'lim dasturlarini qayta ko'rib chiqishni va ta'lim hamjamiyatining barcha ishtirokchilarining kompetensiyalarini rivojlantirishni talab qiladi.

Inklyuziv madaniyat ijtimoiy xarakterga ega. Tizimli yondashuv doirasida uning quyidagi tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Ijtimoiy. Ushbu element quyidagi tarkibiy qismlarning o'zaro ta'sirini o'z ichiga oladi, ularning har biri o'z navbatida tizim sifatida namoyon bo'ladi:

- jamoa - odamlar (subyektlar) ularning ehtiyojlari, bilimlari, qiziqishlari, his-tuyg'ulari, maqsadlari, g'oyalari va boshqalarni hisobga olgan holda;

- ijtimoiy aloqalar - shaxsiy yoki jamoaviy ehtiyojlar, maqsadlar, manfaatlar va boshqalarni qondirish uchun subyektlar o'rtasidagi munosabatlar;

- ijtimoiy me'yorlar - ijtimoiy aloqalar quriladigan va ijtimoiy jarayonlar amalga oshiriladigan qoidalar;

- ijtimoiy jarayonlar - yuqoridagi elementlardagi turli o'zgarishlar

Oliy ta'lim muassasasida inklyuziv ta'lim tizimini shakllantirish jarayonida ham alohida olingan oliy ta'lim muassasasi, ham umuman ta'lim tizimining to'siqsiz inklyuziv ijtimoiy-madaniy makonini tashkil etish masalasi yuzaga keladi.

2. Pedagogik. Ushbu tarkibiy qismni pedagogik qadriyatlar, faoliyat usullari va pedagogning kasbiy xulq-atvorining dinamik tizimi sifatida tasavvur qilish mumkin. Pedagogik tarkibiy qismning elementlariga quyidagilarni kiritish mumkin: ma'lum bir axloqiy tanlov va o'z harakatlarining qadriyatli asosi ko'rinishidagi pedagogik pozitsiya va pedagogning kasbiy-shaxsiy fazilatlar. Turli ta'lim sharoitlarida ularning keyingi faoliyatini hisobga olgan holda, zarur kompetensiyalarni namoyish etadigan o'qituvchilar jamoasini shakllantirish zarur. Bu pedagoglarning nafaqat o'qitish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarning standart ro'yxatiga, balki inklyuziv kompetensiyaga ham ega bo'lishini nazarda tutadi.

3. Professional. Inklyuziv madaniyatning bir qismi bo'lib, u OIV bilan kasallangan shaxslarning kasbiy faoliyati va kasbiy munosabatlar kontekstida ko'rib chiqiladi. Kasbiy madaniyatning ikki jihati ajratib ko'rsatiladi:

- kasbiy ko'nikma, malaka, bilim, dunyoqarash, kasbiy ongni o'z ichiga olgan praksiologik;

- ma'naviy: kasbiy axloq va kasbiy estetika.

Barcha uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lgan jamiyatga o'tish barcha odamlarning ruhiy-jismoniy rivojlanish xususiyatlari va salomatlik holatidan qat'i nazar, ularni kasbga yo'naltirish, oqilona ish bilan ta'minlash va mansab pillapoyalaridan ko'tarish masalalarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Kasbga yo'naltirishning innovatsion vositalari, shakllari va texnologiyalari, shuningdek, oliy ta'lim muassasalari, davlat tuzilmalari, jamoat tashkilotlari va biznes o'rtasidagi samarali hamkorlik, ta'lim oluvchilarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish zamonaviy oliy maktabning strategik vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Борисова Н.А. Основы инклюзивной культуры: учеб. пособие / Н.А. Борисова [и др.]; под общ. ред. О.А. Денисовой; сост. О.Л. Леханова. – Череповец: ЧГУ, 2021. – 214 с. – Текст: непосредственный.

2. Бут Т. Показатели инклюзии: практическое пособие / Т. Бут, М. Эйнскоу; под ред. М. Воган; пер. с англ. И. Аникеев; науч. ред. Н. Борисова, под общ. ред. М. Перфильевой. – М.: Перспектива, 2007. – 124 с. – Текст: непосредственный.

3. Правдина, О.А. Проблемы готовности участников образовательного процесса к внедрения инклюзивного образования в вузах / О.А. Правдина, А.А.Рассказова // материалы международной научной конференции XXII Царскосельские чтения. – СПб.: Ленинградский государственный университет им. А.С. Пушкина, 2018. – С.111-115.

4. Кириллова, Е.А. Инклюзивная культура как фактор развития поликультурного образования в России [Электронный ресурс] / Е.А. Кириллова. Режим

доступа:

https://kpfu.ru/staff_files/F1196477887/Sekciya_2_Kirillova_E._A..pdf.

5. Назарова Н.М. Современный вектор развития непрерывного инклюзивного образования / Н.М. Назарова. – Текст: непосредственный // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 1. Психологические и педагогические науки. – 2017. – С.104-110.